

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF IN ANTWERPEN, OMGEVING VRIESKAAI, ALBERTDOK, AMERIKADOK TE ANTWERPEN (ANTWERPEN)

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

ABO Archeologische Rapporten 278

Rapport opgemaakt door: Veerle Caelen en Lies Dierckx

Derbystraat 51

9051 Gent

februari 2017

Dossiernr. 20278.R.01

Gent

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande aanleg van infrastructuurwerken (aanleg van een nieuwe loodsen) aan de Vrieskaai in Antwerpen. Bij de geplande werken zijn immers graafwerken gepland waarbij het eventueel aanwezige archeologische bodemarchief zal verstoord worden.

Deze ingreep in de bodem kadert in een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag. Het onderzoeksgebied ligt niet in een zone waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt en niet volledig binnen bestaande gabarit lijninfrastructuur. Het onderzoeksgebied bevindt zich niet in een beschermde archeologische site en niet in een vastgestelde archeologische zone. De perceel oppervlakte is groter dan 3000m² en de geplande bodemingreep overschrijdt 1000m². De aanvrager is niet publiekrechtelijk. Het onderzoeksgebied is niet in woon-of recreatiegebied gelegen. De bodemingreep zal 5000m² overschrijden. Hieruit volgt dat in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan de bouwvergunning, een archeologienota moet worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Het onderzoeksgebied was, voordat het in de haven geïncorporeerd werd, gelegen in een landelijke omgeving met in het verleden een lage densiteit aan bebouwing.

1.2 RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande aanleg van infrastructuurwerken (aanleg van nieuwe loodsen) aan tussen het Albertdok-Westkaai en het Amerikadok-Noordkaai in Antwerpen.

Op het gewestplan is deze zone aangegeven als industriegebieden (1000). Heel de omgeving wordt ingenomen door industrie, namelijk dokken met kaaien en loodsen.

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een bebouwde zone (OB). Daarnaast wijst (ON) op opgehoogde terreinen. De omgeving werd afgegraven voor de aanleg van het Albert- en Amerikadok en vervolgens opgehoogd met baggerzand afkomstig uit de Schelde. De oorspronkelijk aanwezige polderbodem bestond uit zeer natte gronden op klei. Deze waren te nat voor akkerbouw en dus niet aantrekkelijk voor menselijke bewoning.

De dokken in de omgeving van het onderzoeksgebied zijn aangegeven als gebieden waar geen archeologie te verwachten valt.

In de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied zijn enkele bouwkundige gehelen en relictten aanwezig uit de aanleggeschiedenis van de Antwerpse haven.

De CAI meldt dat bij de aanleg van de havendokken in het begin van de 20ste eeuw verschillende houten boten werden aangetroffen. Deze worden gedateerd in de 11de tot de 13de eeuw. Ook werden bij uitbreidingswerken gepolijste bijlen uit de steentijd aangetroffen.

Vóór de aanleg van kaaien en dokken bevond zich ten zuidwesten van het onderzoeksgebied het Noordkasteel uit de 19de eeuw. Het was een citadel met een polygonale zevenhoek als plattegrond en een grachten eromheen. Doorheen de jaren moest het telkens meer en meer wijken voor de

uitbreiding van het Amerikadok. Vandaag blijft er nog een enkel front van de omwalling over. De aanleg van het Noordkasteel en bijhorende grachten had ongetwijfeld een grote impact op de ondergrond.

De Historische kaarten tonen dat zone 1 van het onderzoeksgebied grotendeels bebouwd bleef tot het werd ingenomen door havenuitbreidingen. Vanaf de Ferrariskaart (1771-78) is herberg De Groene Schouw aanwezig. Deze blijft aangegeven op de kaarten tot 1879. Zone 2 blijft eveneens bijna volledig onbebouwd met uitzondering van het Blauw Hoff (later Ketelhof). Bij de bouw van het Noordkasteel met bijhorende wallen en grachten verdwijnt de herberg in zone 1 en komt zone 2 bijna volledig onder het kasteel en de bijhorende grachten te liggen.

De omgeving van het studiegebied heeft sinds de 20ste eeuw een duidelijke ontwikkeling doorgemaakt. Er werden op telkens grotere schaal dokken aangelegd, gevolgd door uitbreidingen van aanlegplaatsen, aanpalende toebehoren en infrastructuur. Het onderzoeksgebied werd afgegraven, opgehoogd en volledig ingepalmd door haveninfrastructuur.

1.3 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Het potentieel tot kennisvermeerdering bestaat hier voornamelijk uit het aantreffen van dieper liggende structuren en/of vondsten uit de steentijden tot recente tijden die zijn begraven onder de afgegraven en weer opgehoogde gronden.

Dit potentieel is klein:

- De archeologische en historische bronnen tonen dat, met uitzondering van de herberg De Groene Schouw en het Blauwe Hoff, het gebied onbewoond lijkt te zijn geweest tot aan de bouw van het Noordkasteel. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de zeer natte gronden op klei en zandleem van de Scheldepolders.
- De aanleg van het 19de eeuwse fort, het "Noordkasteel" met bijhorende grachten had ongetwijfeld een grote impact op de ondergrond waardoor onderliggende archeologische resten mogelijk deels of volledig vernietigd werden. Het kasteel werd tevens in de 20ste eeuw geleidelijk gesloopt voor de uitbreiding van de haven.
- De gronden van het onderzoeksgebied zijn reeds sinds het begin van de 20ste eeuw enorm verstoord door herhaaldelijke grote infrastructuurwerken. De hele omgeving van het onderzoeksgebied werd afgegraven voor de aanleg van het Albert- en Amerikadok en vervolgens 4m tot 6m opgespoten met baggerzand afkomstig uit de Schelde. Doorheen de jaren vonden er verschillende uitbreidingen van deze dokken plaats waarbij de bodem telkens opnieuw werd vergraven.

Rekening houdend met deze gegevens schatten we het potentieel tot kennisvermeerdering laag in. Hierbij dient ook opgemerkt te worden dat het Amerikadok in de 19de eeuw in gebruik was als Petroleumdok. Het is onduidelijk in welke mate dit en recentere industrie-activiteiten voor vervuiling in de ondergrond hebben gezorgd. Bij verder archeologisch onderzoek zou bijgevolg de nodige maatregelen genomen moeten worden om de veiligheid van de uitvoerders te garanderen. Wanneer bovenstaande argumenten worden opgenomen in een kosten-batenanalyse dan weegt het lage potentieel tot kennisvermeerdering niet op tegen de kosten en de potentiële risico's van verder archeologisch onderzoek.

2 GEMOTIVEERD ADVIES

Het gevoerde bureauonderzoek is naar onze mening volledig als archeologisch vooronderzoek bij aanvraag voor de stedenbouwkundige vergunning voor het onderzoeksgebied tussen het Albertdok-Westkaai en het Amerikadok-Noordkaai in de haven van Antwerpen.

Op basis van een analyse van landschappelijke, historische, cartografische en archeologische gegevens over het projectgebied menen wij te kunnen besluiten dat de impact van de geplande werkzaamheden op het potentieel aanwezige archeologisch bodemarchief minimaal is.

Het potentieel tot kennisvermeerdering is dan ook gering. Een kosten-baten afweging pleit daarom voor het **afzien van verder onderzoek**.

Ondanks de vrijgave van het onderzoeksgebied willen we onder aandacht brengen dat er voor archeologische vondsten een meldingsplicht geldt.